

Изградња подржавајуће атмосфере у одељењу - ПОЗИТИВНА ДИСЦИПЛИНА

I. Дисциплина и развој моралности

Познато је да се наставници тешко одричу контроле над ученицима. Овај став је у школама подржан честим истицањем и високим вредновањем способности тзв. »владања« одељењем. У круговима просветних радника често влада уверење: што наставник боље одржава контролу над ученицима, то је је квалитетнији, успешнији (Taylor, 1987). Такође, директори школа успешнијим сматрају оне наставнике који им не шаљу *недисциплиноване* ђаке на разговор. Наставници се највише плаше губитка контроле над ученицима, нарочито у периодима одрастања, карактеристичним по склоности ка експериментисању са дисциплином, испитивања граница дозвољеног, које су под *строгом контролом* одраслих. Са друге стране, у тим периодима одрастања, ученицима су најпотребнији аутономија, самосталност и самопоштовање, како би развили осећај личне одговорности за процесе социјализације, посебно у колективним условима, као и за учење и развој вештима потребним за живот.

Суштина страха неких наставника је да смањење контроле у учионици резултира *недисциплином*, која потом резултира „*неучењем*“, што доводи у питање успешност и ученика и наставника. Стога је контрола над ученицима постала толико важна да је преузела примат над учењем. Аргументи леже у тврдњама неких теоретичара развоја да је деци, за успостављање психолошког баланса у периоду одрастања, веома потребна контрола и јасно дефинисане границе дозвољеног/недозвољеног, доброг/лошег понашања, мишљења. У школи се ова теза често банализује, па се појмови *дисциплине* и *контроле* изједначавају, а појам *самодисциплина* заобилази или оставља „за касније“. Такође се појам *контрола понашања* замењује појмом *контрола ученика*. Оваква замена само појачава отпоре и провоцира непожељна понашања, јер се контрола доживљава као угрожавање слободе (избора, мишљења, говора).

Два најраспрострањенија и најпримењивија модела управљања процесима у одељењу последњих деценија, су модел *Повећане ефикасности*¹, Томаса Гордона, наспрам модела *Асертивне дисциплине* Ли Кантера. У стручној литератури се већ годинама одвија дебата о стилевима управљања понашањем ученика у одељенској заједници (googl-ујте са појмовима: classroom management, self-discipline, responsive classroom, ethics in classroom...). Тешко је одредити се који је од ова два стила, модела, прихваћенији, ефикаснији.

Модел *Повећане ефикасности* упућује наставника и родитеља на конструктивни, емпатијски, партнерски, надограђујући приступ (engl. responsive) у комуникацији, на развој самопоштовања и самодисциплине код младих, уз свест одраслог о одговорности за управљање овим процесом.

¹ Томас Гордон: Како бити успешан наставник, Креативни центар, Београд 19...

Алан Ле Бин: Учионица без насилништва, Креативни центар, Београд, 2007, <http://www.kreativnicentar.rs/include/data>

Модел *Асертивне дисциплине* упућује наставника и родитеља на коришћење подржавајућег приступа у развоју самоконтроле и прихватању одговорности за сопствено понашање, који инсистира на постављању јасних граница дозвољеног, заједничком успостављању правила понашања, и последица код њиховог кршења, као и на доследности у придржавању договора. Метода *асертивне дисциплине* се ослања на истраживања која показују да самопоштовање код деце корелира са њиховим понашањем на часу: деца која имају ниско самопоштовање имају и проблем са дисциплином и понашањем. (Render, Padilla&Krank, 1989). Ово директно сугерише да је организација наставе којом се обезбеђује успешност за све ученике и уважавају њихове специфичне потребе, добар начин за успостављање самопоштовања, па самим тим и развој самодисциплине код ученика код којих је он отежан.

Оба концепта имају корене у теорији Лоренца Колберга², који се бавио развојем етичности/моралности код деце. Испитивао је групе деце/младих у САД, Тајвану, Мексику, Турској, Јукатану. Дошао је до закључка да сва деца, без обзира на културу, расу, пол, пролазе кроз исте фазе у развоју моралности. Мада се развој креће истим корацима/стадијумима, који се јављају на различитим узрастима и у складу са развојем дечјег мишљења и свести, нивои развоја моралности се разликују од особе до особе. Ова констатација је веома важна, јер говори наставницима да буду спремни да различитим стратегијама и средствима развијају дисциплину код својих ђака на различитим нивоима развоја (узрастима), и да на том путу са професионалном свешћу пролазе пут од спољашње дисциплине, као најнижег нивоа, до самодисциплине, као највишег.

СТАДИЈУМИ РАЗВОЈА МОРАЛНОСТИ – КОЛБЕРГ	
Лична перспектива	Социјална/друштвена перспектива
6. Особа увиђа како комуникација утиче на јављање грешака и слабости	6. Узајамно поштовање као универзални принцип – <i>универзалне људске вредности</i>
5. Особа увиђа да уговором обе стране повећавају своју добробит	5. Развој друштва/заједнице - улога уговора, закона – <i>људска права</i>
4. Дете/млада особа може да сагледа апстрактне друштвене/нормативне системе (законе)	4. Уважавање друштвених/социјалних система – <i>ред и закон</i>
3. Дете разликује добре и лоше намере других	3. Перспектива добрих социјалних односа/релација – <i>конформизам</i>
2. Дете види да други: а) имају своје циљеве и приоритете б) прилагођавају се или супротстављају нормама	2. <i>Инструменталозовани</i> егоизам
1. Дете нема развијене односа са другима, препознаје само себе и правила/норме које долазе споља	1. Такозвани <i>слепи</i> егоизам

* ова два стадијума су важна за период школовања/социјализације деце и креирање програма и мера за превенцију насиља

Развој моралности (према Колберговим стадијумима) дешава се као резултат развоја личне компетенције појединца која се гради успостављањем психичког/унутрашњег/личног и социјалног баланса у конфликтним ситуацијама и односима са другима, а захваљујући којима се развијају и усвајају вредности. Процес решавања конфликта зарад успостављања равнотеже, према Колбергу, назива се *успостављање правде*. Аутор идентификује две врсте *успостављања правде*: а) једнакост која подразумева непристрасан однос према различитим личностима; б) етичност или реципрочност која подразумева узајамно уважавање личности, без обзира на различитости. За Колберга најважнији резултат је *реверзибилност* (двосмерност) ових *правди*: поштовање договора између страна у конфликту (нпр. оног ко врши и оног ко трпи насиље) вреднује се на основу тога да ли решење доноси добробит обема странама, чак и када би заменили улоге (поглед на решење из угла друге стране у сукобу - децентрација).

² Lorenc Kohlberg, Wikipedia, <http://en.wikipedia.org> , <http://www.example.com>.

Учење и вежбање на конкретним примерима доприноси развоју моралности, што је директна потврда важности превентивних програма за смањење насилног понашања у периодима важним за развој моралности, а који уважавају ове теоријске поставке. Посебно су за превентивне програме важне две поменуте перспективе посматрања решавања сукоба: *индивидуална/лична перспектива* и *друштвена перспектива*. Из табеле се види да ове две перспективе постају све комплексније са одрастањем и преласком у нови стадијум. *Лична перспектива* у решавању сукоба подразумева способности да се разуме и уважи друга особа. Она се развија од тога да (на првом стадијуму) нема никаквог сагледавања друге особе што је специфичан егоцентризам, до тога да се (на шестом стадијуму) потпуно разуме важност интеракције са другом особом и њен допринос разумевању и решавању сукоба. *Друштвена перспектива* подразумева свест о постојању друштвеног универзума. Односи се на постепено усвајање и поштовање друштвених норми (личне слободе су ограничене слободама других), опет од потпуне окренутости себи и сопственом интересу (први стадијум) до потпуне окренутости заједници (социоцентризам- сагледавање решења из угла припадања заједници у шестом стадијуму). Очигледно је да су четврти и пети стадијум у развоју моралности изузетно погодни за позитиван утицај на младе да развијају осетљивост према другима и способност децентрације, као и да усвајањем правила понашања штите вредности заједнице којој припадају. Да би се остварио позитиван утицај на развој моралности код младих потребан је континуиран осмишљен и зналачки васпитни рад одраслих (наставника и родитеља).

Да је младима неопходна сва подршка за процес усвајања вредности и норми понашања сведоче резултати истраживања које је вршено у програму «Школа без насиља». Када су ученици питани како процењују своје реакције на насилно понашање (своје и других у свом окружењу), показало се да их фрустрира недостатак вештина за управљање сопственим понашањем и за контролу емоција; ученици су у својим одговорима показали да имају свест о томе колико је њихово понашање у ситуацијама насиља погрешно и неадекватно (било да су *жртве* и *насилници*, било да су *пасивни посматрачи*). Свесни су да не знају како да реагују на насиље („знам да је требало другачије да регујем, али не знам како...“), што говори да су изашли из фазе егоцентризма, али нису још у фази социоцентризма и немају јасну слику о понашањима која се од њих очекују, а која су сврсисходна, адекватна, ефикасна. Зато траже помоћ одраслих-родитеља и наставника, а када је не добију окрећу се вршњацима и старијим сродницима.

II Основни принципи самодисциплине

Самодисциплина почива на неколико основних принципа:

1. За блискост, топлину и разумевање између одраслог и детета значајне су 3 ствари:

Реалистичност: деца и млади осећају и препознају извештаченост, искреност у осећањима и очекивањима, поштење у наградама и охрабрењима.

Прихватање: деца и млади препознају аутентично прихватање и поштовање, разликују да ли је одрасли искрен према свима једнако или прави разлике, да ли цени труд и залагање код свих једнако, да ли им допушта да изразе и негативна и позитивна осећања.

Разумевање уз саосећање: деца и млади интуитивно знају да наставник саосећа са њима када им помаже да препознају и изразе осећања, односно када им показује своја осећања. (Карл Роџерс, познати психолог 20 века)

Деца и млади су спремнији да учествују у животу одељенске заједнице, у отвореној размени мишљења и решавању проблема ако добијају прихватање, разумевање, саосећање и искреност. Одрасли, пак доприноси изградњи узајамности, разумевања и заједништва у одељенској заједници ако испољава оне ставове и понашања које вреднује и код својих ученика.

2. Понашање се учи, углавном, по моделу, из непосредног окружења. Социјално прихватљиво понашање се усваја **учењем конкретних образаца понашања**. Томе, наравно, доприноси и интелектуални развој и стабилизовање у емотивном испољавању. Деца најбоље уче рефлексивно, на личним примерима, кроз лично искуство и доживљај, коришћењем критичког мишљења, али и социјалне и емоционалне интелигенције. Ове способности помажу учење пожељних облика понашања. Мада се ово учење и развој протежу кроз цео живот, најинтензивнији је до 14-те године. Деца и млади се веома разликују по развијености социјалних вештина. На то утичу бројни фактори: породични живот и културолошки контекст; физичке особине (таленти и недостаци), које могу угрозити социјализацију уколико одрасли не помогну у адаптирању/прихватању вршњака (нпр. висина, вишак килограма, проблем са видом, физички хендикеп итд.); затим економски статус породице, њен положај и статус у локалној заједници утичу и на самопоштовање детета.

3. **Младима и деци су потребна јасни оквири/правила понашања**. Начин на који наставник гради свој ауторитет и одељенску заједницу утиче на понашање ученика и однос према другим људима. Она желе да знају шта их очекује и осећају се сигурнијом када живе у оквиру разумних, унапред одређених и познатих правила и ограничења. Наставник примењује емпатичан и конструктиван приступ да научи ученике да прихвате правила понашања као ефикасну самозаштиту, односно као меру реда и очувања вредности и самопоштовања. Тај се поступак може сматрати основом превенције насиља у школи и веома је важан за рад одељенског старешине.

III. Позитивна дисциплина и самодисциплина

Добро вођење одељења промовише самодисциплину и помаже да се превенирају дисциплински проблеми. Дисциплина је предуслов за учење. Она се, такође, учи. Може бити *наметнута* и *самодисциплина*. Наставници који јој посвећују више времена и пажње, који се труде да мотивишу ученике да се понашају самоодговорно, лакше одрже пажњу и интересовање ученика за учење. Наметнута, спољашња дисциплина је понекад неопходна, али је најбољи извор дисциплине онај који се налази у нама самима – унутрашња или самодисциплина. Добро примењене вештине вођења одељења могу помоћи ученицима да се приближе унутрашњим изворима самодисциплине.

Дисциплина треба да заштити и подржи физички, социјални, ментални и емотивни развој ученика. Правила треба да служе заштити особа и имовине, али и заштити права сваког ученика да на најадекватнији могући начин учествује у процесу учења. *Позитивна дисциплина* води рачуна да **средина у којој деца одрастају** буде безбедна, подстицајна и инспиришућа, да задовољава њихове потребе за сазнавањем, игром, откривањем, радозналешћу....

Деци треба простор за кретање и активности са вршњацима, тако да не ометају једни друге. Када су збијени ниво буке се повећава, расте нервоза, долази до превелике стимулације и понашање често постаје неприлагођено. Простор у одељењу својом организацијом треба да подржава позитивно понашање, пријатну атмосферу, да обезбеђује три типа активности које подстичу социјални развој:

- *Самосталне активности*: када желе да се концентришу на личне конструктивне пројекте, самосталан рад, промишљање, сажимање утисака и информација и сл.
- *Паралелне активности*: када могу једно поред другог, а самостално, да учествују у истој активности и са истим материјалом; не раде заједно, мада могу разговарати о активности којом су заокупљена.
- *Сарадничке/кооперативне активности*: најнапреднија форма за развој сарадничких односа у којој ученици решавају неки задатак заједно, деле исти простор и материјал или свако обавља један сегмент а тек сви заједно остварују целину-постигу комплетан задатак.

Амбијент, окружење које називамо подстицајним за учење и развој има следеће карактеристике: опремљен је довољном количином разноликог материјала који је доступан свим ученицима; ученици могу да праве сопствене изборе/да бирају материјале и активности, у складу са задатком који решавају, што подстиче самосталност и самоодговорност; наставник унапред припреми задатке, а ученици се осећају слободно јер знају шта је планирано, знају распоред; дневне рутине су успостављене и очуване поштовањем распореда; ученици се осећају сигурно и уче да самостално планирају свој рад и слободно време; могу без страха да прате активности, одржавају пажњу када се баве оним што их интересује, тада лакше уче и развијају позитивну, унутрашњу мотивацију за учење; динамиком активности - сменом спорих и брзих, преусмеравањем понашања и пажње на различите садржаје и материјале, сменом индивидуалног и тимског рада, смањује се потреба за интервенцијом наставника.

Без обзира на све мере превенције, међу ученицима долази до сукоба. Понекад је боље остати по страни и пустити ученике да сами реше проблем. Наставник интервенише ако су прекршена заједничка правила, ако је угрожена безбедност (ученика или наставника, школског инвентара) и сл. Тада може да користи позитивну дисциплину за превазилажење ситуације. Позитивна дисциплина **трага за решењима**, тражи од наставника **потпуно разумевање ситуације**, прикупљање информација од учесника.

Увек је боље заједничко, конструктивно решење, донето и прихваћено са обе стране (тзв. вин-вин решење), него решење које доноси наставник-арбитар. Тиме што помаже својим ученицима да заједнички пронађу решење наставник нуди модел понашања. Када се конфликт следећи пут појави ученици ће знати шта треба да раде и како да га решавају. На тај начин, наставник гради код деце уверење да су

конфликти неминовни, јер су део свакодневног живота, јер доприносе учењу и напретку... а да решења могу бити конструктивна и неконструктивна.

Позитивна дисциплина се **бави понашањем**. Одељенски старешина развија одељенску заједницу и негује климу сарадње, тако што упућује ученике у свакој ситуацији на сарадњу и заједништво, тако што им помаже да успоставе контролу над својим понашањем и емоцијама. ОС зна да оптуживање, окривљавање, етикетирање деце због њиховог понашања, може нарушити њихов појам о себи, па ће непожељно понашање бити још чешће. Зато једноставно подсећа на правила и природне последице одређених радњи, акција, понашања. На пример:

Уместо: *"Никада не слушаиш. Колико пута сам ти рекла да не трчиш ходником на одмору?!"*

ОС каже: *"Повредила си Марију када си налетела на њу. Следећи пут, молим те, имај на уму да би то могло поново да се догоди уколико трчиш ходником".*

Позитивна дисциплина **подстиче пожељно понашање**, засновано на општим вредностима и на договору чланова заједнице. Када се ученик понаша на одговарајући начин, ОС покаже да му се то допада, похвали децу ако сама, конструктивно реше неки проблем, трага за позитивним мотивима и понашањем, коментарише их. Пита се: Зашто би дете прихватило/усвојило неко правило? Јер, сваком треба смисао за оно што чини, за шта се залаже, што прихвата и уграђује у сопствени живот.

Фокус наставниковог труда је ученик. Управљање дисциплином у одељењу је рефлексивна наставникова става према ученицима и подучавању, склад између дисциплиновања и подучавања. Позитивна дисциплина захтева пуно **разговора са децом и уважавање њихове тачке гледишта**. ОС који практикује позитивну дисциплину као приступ у васпитавању, одупире се импулсу придиковања, држања лекција или моралисања, слуша шта/како ученици говоре о себи и догађајима; сазнаје праве разлоге понашања; разговара са ученицима о свему, подстиче говор осећања и тако смањује вербалну агресивност; води дијалог јер жели да разуме да ли је ученик свестан свог неадекватног понашања, последица, развија код ученика емпатију и разумевање за другачије виђење исте ситуације.

На пример: *"Синиша знам да си био изненађен и уплашен када те је Милена гурнула. Ти си се наљутио на њу, је ли тако? У реду је да кажеш како се осећаш, није у реду да је удариш".*

IV. Самодисциплина и самопоштовање

Самопоштовање је у непосредној вези са самодисциплином, јер за самодисциплину дете добија поштовање, прихватање и поверење од других. Тада расте и самопоштовање јер придобија афирмацију на бази свога понашања. Осећа се успешним, прихваћеним, уваженим.

Кажњавање, напротив, развија спољашњу дисциплину – деца прихватају норму из страха од ауторитета. Самопоштовање је тада ниско, јер је прихватање детета од стране окружења условљено (...ако будем добра...мама ће ме волети...учитељица ће ме похвалити). Дете је свесно свог страха, често се и стиди што је његово понашање условљено застрашивањем и казнама од стране ауторитета. Тада се осећа неуспешним, неприхваћеним. Разлика између кажњавања и позитивне дисциплине илустрована је у следећој табели:

САМОДИСЦИПЛИНА

- Позитивно усмерење/слобода за одређена понашања
- Унутрашња мотивација за прихватљива понашања
- Охрабрује децу да увиде могуће последице свог понашања
- Омогућава одраслима да понуде другачија понашања
- Учи децу самоконтроли

ЕФЕКТИ НА ДЕЦУ:

- Задовољна су собом, позитивна слика о себи
- Уче да контролишу своје понашање
- Постају све више независна
- Почињу да доводе у везу своје потребе са потребама других људи.

КАЖЊАВАЊЕ

- Негативно усмерење/избегавање казне и критике
- Спољашња мотивација за прихватљива понашања
- Охрабрује децу на понашања којима избегавају казну
- Омогућава одраслима да критикују оно што НЕ ТРЕБА да се ради
- Контролише дечије понашање страхом од кажњавања

ЕФЕКТИ НА ДЕЦУ:

- Развијају лошу слику о себи, незадовољна су собом
- Не развијају унутрашњу контролу над својим понашањем
- Сакривају своје грешке, често лажу, неповерљива су и несигурна.

Једна од најважнијих одговорности одраслих је подршка деци да изграде самопоштовање. Како се дисциплиновањем деца усмеравају ка стицању позитивне слике о себи? Два поступка одраслих су одлучујућа у томе:

Оријентисаност на понашање, а не на личност детета. Одрасли често мисле да се деца понашају на одређен начин да би оставила утисак на њих, понашање детета примају „лично“ („то он/она мени ради намерно!). У ствари, деца се понашају тако да би задовољила своје личне потребе, пошто су егocентрична, усмерена на своје потребе и жеље; надају се да ће својим понашањем утицати на одрасле да обрате пажњу на њих и омогуће им да остваре то што желе. Одрасли треба да занемари овај доживљај и да се веже само за тренутно понашање детета, да на њега реагује и да на њему поучи дете шта су вредности које заједница прихвата и понашања која подржава. Некада ће то захтевати одлагање жеља или потреба, заштиту од својих и туђих осећања и слично.

Активно и емпатијско слушање и размена осећања и потреба. Слушањем дечјих потреба

постајемо свесни циљева и узрока дечијег понашања, разумемо разлоге, узроке и поводе одређених реакција. То не значи да оправдавамо неприхватљива понашања, већ да добијемо простор за објективност и појашњавамо области у којима даље подржавамо дете у учењу и развоју. Одрасли који развија емпатијски приступ охрабрује децу да причају о томе како се осећају, а не само о томе шта су урадила, јер то говори о жељи одраслог да разуме дете, а не само да утврди кривицу, казни...

V. Како да подржите позитивну дисциплину

Када се говори о развоју подстицајне и подржавајуће атмосфере у одељењу, мисли се на управљање понашањем и дисциплином, али и на уређење средине за учење и дружење, као и на развој и изградњу демократичних односа, подстицање ученичке партиципације и укључивање родитеља; затим се под подржавајућом атмосфером подразумева и демократско и подржавајуће управљање различитостима, конфликтима и сукобима; мисли се и на односе одељенске заједнице са другим ОЗ, на њену позицију и улогу у широј заједници и све што чини *позитивну дисциплину*.

Поступци који могу помоћи наставнику у стварању **пријатне атмосфере, повољне за учење**:

- Будите у учионици мало раније, а час почните на време.
- Запамтите и користите имена ученика. Изговарајте их правилно.
- **БУДИТЕ ПРИПРЕМЉЕНИ** за час! То доприноси угледу наставника, изградњи ауторитета знања.
- Држите испланирану, мотивишућу и смислену наставу, организујете је тако да ученицима буде занимљиво на часу
- Увек испланирајте шта ћете следеће радити; покажите ученицима да сте добро организовани; не варајте и не блефирајте,
- Прилагодите задатке ученицима: препознајте индивидуалне разлике и ускладите врсту и количину захтева са капацитетима свакога од њих,
- Припремите резерве специјалних лекција, мозгалица и других занимљивости и користите их у времену које вам остане на крају часа, како бисте час учинили занимљивим и корисним.
- Користите *позитивна изненађења* – припремите интересантан филм, гостујућег предавача, промену у одељенској рутини,
- Не дозволите да понашање ученика провоцира код вас личну реакцију, успоставите унутрашњу равнотежу и реагујте непристрасно, професионално;
- Избалансираним гласом и динамиком у говору одржавајте пажњу ученика; не трудите се да гласом надјачате галаму – биће још горе;
- Ученику са проблематичним понашањем поставите директна питања о понашању, допуните их подпитањима да бисте разумели праве узроке и разлоге таквог понашања,
- Посаветујте се са родитељима, сматрајте их сарадницима,
- Гледајте на труд ученика да промени неадекватно понашање као на успех,
- Похвалите и наградите сваку позитивну промену и напредак.

Поступци који доприносе и који не доприносе развоју подржавајуће атмосфере у одељењу или шта одељенски старешина треба, а шта не треба да примењује у одељењу, дато је у табели која следи.

Пожељно	Непожељно
<ul style="list-style-type: none"> + Дефинишите заједнички одељенска правила за спречавање од насиља (укључујући и последице њиховог кршења) + Упозоравајте на последице неадекватног понашања и примените их када је неопходно; + Објасните ученику у конкретној ситуацији зашто одбијате његов захтев за..... + Тражите помоћ и подршку у осмишљавању и спровођењу одељенских вредности и правила (од колега, ментора/саветника, педагошко - психолошке службе, директора, родитеља); + Користите позитивно поткрепљење/награде, похвале (према узрасту) да бисте наградили труд, очували жељено понашање и мотивацију за позитивну промену; + Искажите јасно своја очекивања од ученика: шта је прикладно понашање, како оно треба да изгледа, проверавајте то у важним ситуацијама + Раздвојте ученике који се понашају проблематично, да не подстичу један другог на негативан начин; + Подстичите развој самосталности, независности и самодисциплине – омогућите практиковање сва три облика понашања у одељењу; + Будите доследни у поступцима, вредностима и уверењима на којима заснивате развој ваше одељенске заједнице! + Ученици желе у вама да нађу заштиту, смислено и вешто вођење у одрастању, а не још једног школског друга; + Укључите родитеље у овај процес и затражити њихову помоћ када је потребно; + Водите прецизне писане белешке о карактеристичном понашању ваших ученика. 	<ul style="list-style-type: none"> - Не треба вам превише правила; - Не примењујте правила произвољно, без поштовања индивидуалних разлика међу ученицима; - Не причајте превише, не моралишите и не вичите на ученике; - Не третирајте емоционалне проблеме ваших ученика као пролазне појаве, решавајте их (самостално или уз консултовање других); - Немојте давати обећања која не можете реализовати; - Не стварајте „миљенике“ у одељењу, будите праведни; - Немојте „прескакати“ непожељно понашање или кршење правила, реагујете; - Не говорите »НЕ« из навике или без разлога; - Не користите директорову канцеларију као полигон за дисциплиновање; - Не спутавајте самосталност ученика, већ је усмеравајте; - Не реагујте исхитрено и не примајте понашање ученика „лично“, оно није усмерено вама.

VI. Како да подржите развој самодисциплине

Ево конкретних поступка, корака за развој самодисциплине код деце и ученика, разложених у неколико могућих корака:

- * учините да решавање ситуације постане искуство учења за дете; разговарајте са децом о проблему:

*"Уф! Видела сам шта вас је обојицу изнервирало. Седимо заједно овде и разговарајмо о томе".
(Не одлажите разговор јер је за васпитавање ефикасније ако реакција одраслих непосредно следи дечје понашање)*

- * заједно решавајте проблем - подсетите их на прекршено правило, можете изразити вашу забринутост, незадовољство и потребу за складом међу другарима у одељењу и сл.... често помаже да се деца отворе и почну да причају; јасно ставите до знања да одрасли не доноси одлуке исхитрено, понесен емоцијама (позитивним или негативним) већ рационално, са циљем да подржи одрастање, учење. Дете треба да разликује однос окружења према његовом понашању и према њему лично тј. да одређена понашања могу бити неприхватљива, али не и дете као личност.

*Пажљиво саслушајте шта вам говоре оба ученика. Вероватно неће бити у стању да јасно изразе разлоге за своја осећања. Пустите их да (по)кажу шта осећају. Не пресуђујте. Прихватите њихова осећања.
Претпоставите шта је разлог и проверите са њима:
"Јанко, мислим да си се изнервирао зато што је Јован(описите понашање, држите се чињеница). Је ли тако?"
"Јоване, мислим да не разумем зашто си се ти наљутио на Јанка.... Можеш ли ти да ми појасниш?"*

- * тражите решење прихватљиво за обе стране; можда неће желети да причају о томе шта се догодило; предложите да размисле пар минута, не дуже од 3 (размишљање не треба да буде казна већ прилика да успоставе каузалну везу између понашања и последица); одржавајте неутралну позицију, ви помажете да науче друштвено прихватљиве обрасце понашања; поново питајте да ли желе да разговарају....
- * дефинишите заједнички циљ (обоје желе да им буде лепо током одмора/на часу, да буду добри другови, да се заштите од непријатних надимака); нека наброје како све могу да остваре то што желе а да сви буду задовољни/сигурни.....то су и потенцијална решења....
- * заједнички одаберите за обоје прихватљиво решење, проверите и позовите их да наставе даље са радом...

*Прво пронађите заједнички интерес или примарну потребу за обоје.
"Разумем како се осећате. Није забавно када те неко назива тако. Ви знате да таква понашања овде нису дозвољена по правилима која смо заједно донели. Имате ли идеју како можете да решите ово?"
Уколико децанемају идеје, предложите: "Јоване, можеш Јанку казати да се љутиш када те тако зове.....".
"Јанко можеш рећи Јовану како се ти осећаш.....".*

- * Изразите задовољство због решења; циљ одраслог је да својим поступком и подршком покаже ученицима да могу да се понашају и другачије уз позитивна осећања типа: погрешили смо - поправићемо понашање – сада смо успешни и добро се осећамо.

"Драго ми је да сте успели да решите проблем, сада поново можете радити заједно".

- * Понекад примените последице тј. нека ученици преузму одговорност за понашање. Последице треба да буду примерене поступку, ни преслабе ни прејаке, јер се преувеличавањем/минимизирањем умањује значај целог догађаја.

У сценарију са Јованом и Јанком, добра последица може да буде:

Да Јован обећа Јанку да га више неће тако звати

Да Јанко обећа Јовану да га више неће тако звати

Да свако изабере за себе неко друго место где ће бити до краја дана.

Да обојица понове правило које регулише овакво понашање и последицу коју је одредило одељење када се оно крши.

- * Последице примењујте доследно и паралелно радите на проблему који узрокује такво понашање, ако се оно наставља.
- * Пратите даљи развој ситуације: да ли има непријатељства? Да ли су још увек љути? Ако јесу, примените наведене кораке још једном; деца уче да контролишу своје понашање ако преузимају одговорност за своје акције, самостално одлучују о понашању и прихватају последица такве одлуке.
- * Уколико су деца млађа, користите што мање речи док пролазите кроз наведене кораке. Дуге реченице и елаборације имају ефекта са старијом децом.

КОРАЦИ ЗА ВЕЖБАЊЕ САМООДГОВОРНОСТИ за млађи узраст

Одељенско правило гласи "Лопта је за играње, не за гађање".

Каћа и Рада имају лопту на часу физичког...видите како Рада снажно баца лопту према Каћи, лопта је удара, Каћа плаче.....

Корак 1: Понудите деци избор понашања.

"Радо, запамти наше правило: лопта је за играње, не за гађање.

Можеш да бираш: да користиш лопту али да не гађаш, или да се играш са нечим другим. Шта би желела да радиш?"

Корак 2: Пустите је да одлучи.

Ако Рада каже да би желела да настави да се игра лоптом, подсетити је "То је у реду. Запамти, лопта је за играње, не за гађање. Ако поново гађаш некога, мораћеш нешто друго да изабереш".

Корак 3: Посматрајте понашање да бисте проверили да се дете држи договора.

Корак 4: Помозите у прихватању последица донете одлуке.

Ако Рада поново гађа некога лоптом, одете до ње, спустите се на ниво њеног погледа и кажете "Радо, видела сам да си поново користила лопту да гађаш њоме, а договорили смо се да то не радиш. Сада треба да одлучиш шта ћеш друго да радиш". (Помозите јој да направи избор.....)

Уколико Рада каже "Хоћу са лоптом да се играм! Нећу поново гађати", потребно је подсетити Раду да је већ одлучила: "Сети се о чему смо раније причале? Могла си да изабереш да се играш лоптом а да не гађаш, или да се играш нешто друго. Када си поново гађала Марка, изабрала си ово друго. Можеш се други пут играти лоптом, сада одабери нешто друго".

ПРИЛОГ 2.

Ситуације у одељењу/школи - за рад у групама

1 Пролазећи ходником ка зборници после завршетка часова, наставник присуствује инциденту у коме је Петар гурнуо Милоша у ходнику, уз псовке и претње. Петар је “осмак” а Милош у седмом разреду. У току инцидента, Милош је изгледао подједнако иритиран и његов телесни говор је индицирао да, иако уплашен и мање импозантне телесне грађе, је био спреман да узврати. Наставник се одмах физички приближио/умешао, што је узроковало да се дечаци раздвоје. Инцидент је, очигледно, био озбиљан и наставник је свестан да инцидент највероватније има “предричу” која је њему непозната. Он дечаке једва познаје пошто им не предаје. Крај је дана и многи наставници су већ отишли кући, а и њему се жури. Ни један од дечака не жели да разговара о инциденту.

ЗАДАТАК:

а) Имајући на уму вашу листу вредности и користећи сазнања из материјала које сте прочитали, у групи ћете разрадити вашу интервенцију према актерима ситуације и према одељенској заједници.

2 Наставник историје је приметио да Марија која је у петом разреду често проводи одмор сама и изолована од вршњака - док друге девојчице ћаскају и и друже се и са дечацима, Марија седи сама на клупи. Наставница физичког му једног дана каже да јој је Марија натукла нешто како “постоји завера” других девојчица против ње, али да није хтела ништа више да каже. Наставник историје предаје Марији која није међу најбистријом децом, али не прави проблеме у одељењу, напротив, повучена је и једва приметна. Наставник историје нема неки нарочити однос са Маријом – кад мало боље размисли, он мисли да она нема неки близак однос ни са једним наставником у школи.

ЗАДАТАК:

а) Имајући на уму вашу листу вредности и користећи сазнања из материјала које сте прочитали, у групи ћете разрадити вашу интервенцију према актерима ситуације и према одељенској заједници.

3 Драгана, седми разред, прилази својој разредној и каже јој да се Тома стално “прилепљује” уз њу у ходнику, кад иду из учионице у учионицу...”стално је иза мене и ужасно је близу, и нервира ме”. Разредна зна и Тому и Драгану – Тома је крупан дечкић очигледно у пубертету, али није “проблем”. Драгана је популарна и прилично промућурна.

ЗАДАТАК:

а) Имајући на уму вашу листу вредности и користећи сазнања из материјала које сте прочитали, у групи ћете разрадити вашу интервенцију према актерима ситуације и према одељенској заједници.

4

Марко, ученик 3. разреда, у одељењу делује повучено, са одмора долази зајапурен, узнемирен, ћути на сва постављена питања о себи. После извесног времена учитељица од друге деце сазнаје да дечака воде нека тројица из 6. разреда иза школе сваки одмор. Учитељица насамо разговара са дечаком, али јој он не говори ништа. Учитељица тражи од друге деце да јој покажу та три дечака и разговара са њима, негирају било какве контакте са дечаком из 3. разреда. После тога дечак више не одлази иза школе, делује смиреније и концентрисаније на часовима.

ЗАДАТАК:

а) Имајући на уму вашу листу вредности и користећи сазнања из материјала које сте прочитали, у групи ћете разрадити вашу интервенцију према актерима ситуације и према одељенској заједници.

5

Ђорђе, ученик VI разреда основне школе, бива пресретен од стране два дечака, познатих школских мангупа. Они му прво траже да иде преко пута школе у трафику да им купи цигарете, а када то дечак обави, траже му да их забља тако што мора да иде да штима девојчице VII и VIII разреда. У почетку то дечак прихвата, али касније, пошто га те исте девојчице ишутирају, покушава да побегне од тих дечака али га они редовно проналазе у и траже исте ствари уз по неку ћушку. Дечак је иначе у разреду неомиљен – разредни се жали да омета наставу, да је хиперактиван, деца га избегавају. Код куће дечак почиње са неуобичајним понашањем – тера маму да понавља ствари, сам мора да одређене радње понови више пута.

ЗАДАТАК:

а) Имајући на уму вашу листу вредности и користећи сазнања из материјала које сте прочитали, у групи ћете разрадити вашу интервенцију према актерима ситуације и према одељенској заједници.

1

ПРИЛОГ 3.

НЕСРЕЋАН КРАЈ – НАСТАВАК ПРИЧА ИЗ РАДИОНИЦЕ 1

1 - После дуже претраге, наставник је успео да реконструише следеће: Милош станује у истој згради у којој и Петар. Милошев старији брат (који је у гимназији и “у лошем друштву”) је пре неколико недеља сурово исмевао Петра пред свом комшијском децом у дворишту. Од тада је Петар веома непријатељски расположен према Милошу. Изгледа да је Петар у више наврата гуркао и физички интимидирао Милоша, и да инцидент коме је наставник присуствовао није био први такве врсте. Петар изгледа да искрено “мрзи” Милоша. Каже да не хаје за правила школе и да ће се “побринути” за Милоша ван школе ако треба, чак и ако после “добије своје” од Милошевог брата. Милош изгледа окуражен тиме што је наставник видео инцидент. Он каже да ће рећи свом брату да “убије бога” у Петру ако га овај икада више и “погледа, а камоли пипне”.

ЗАДАТАК:

- А) Да ли бисте сада, из улоге одељенског старешине, променили поступак ? Како и зашто?
- Б) Кога бисте укључили у ваш план рада са одељењем на успостављању подржавајуће атмосфере за позитивну промену?
- Ц) Сачините план рада са учеником/ницима.

2 - Марија се још више повукла од када су одрасли разговарали с њом. Није хтела ништа да прича о ономе што је натукнула наставници физичког. Маријини родитељи се “не допадају” психологу школе – она осећа да ту “нешто није у реду”. Девојчице из разреда заиста игноришу Марију. Оне то чине, како саме рекоше зато што је Марија “глупа и досадна”.

ЗАДАТАК:

- А) Да ли бисте сада, из улоге одељенског старешине, променили поступак ? Како и зашто?
- Б) Кога бисте укључили у ваш план рада са одељењем на успостављању подржавајуће атмосфере за позитивну промену?
- Ц) Сачините план рада са учеником/ницима.

3 - Тома је изгледао искрено изненађен када је разредна поразговарала с њим о ономе што је Драгана рекла. Разредна мисли да он можда није ни био свестан свог понашања. Драгана каже да је Тома престао да јој “дува за врат” од кад је разредна разговарала с њим (јуче) али је рекла да ће следећи пут кад јој се Тома приближи “да га звекне”. ЗАДАТАК:

- А) Да ли бисте сада, из улоге одељенског старешине, променили поступак ? Како и зашто?
- Б) Кога бисте укључили у ваш план рада са одељењем на успостављању подржавајуће атмосфере за позитивну промену?
- Ц) Сачините план рада са учеником/ницима.

4 - Месец дана након тога мајка учитељици саопштава да су дечака неки старији ученици терали на фелацију. О томе у једном тренутку говоре и локалне новине без навођења имена осим имена школе. Шест месеци после тога школа ангажује стручњака да говори о овој теми.

ЗАДАТАК:

- А) Да ли бисте сада, из улоге одељенског старешине, променили поступак ? Како и зашто?
- Б) Кога бисте укључили у ваш план рада са одељењем на успостављању подржавајуће атмосфере за позитивну промену?
- Ц) Сачините план рада са учеником/ницима.

5 - Родитељи контактирају дечијег психијатра, који поставља дијагнозу дечаку и контактира школу због присутног проблема. У почетку школа се психијатру жали на дечака (немогућ, незрео, за специјалну школу и сл.). Након сазнавања о узнемиравању дечака полако мењају став и укључују педагошко-психолошку службу школе.

ЗАДАТАК:

- А) Да ли бисте сада, из улоге одељенског старешине, променили поступак ? Како и зашто?
- Б) Кога бисте укључили у ваш план рада са одељењем на успостављању подржавајуће атмосфере за позитивну промену?
- Ц) Сачините план рада са учеником/ницима.

ПРИЛОГ 4.

“Водич за примену реституције”

- Корак 1. раздвојити учеснике: ученика који је прекршио правило/починио насиље према вршњаку и ученика који трпи вршњачко насиље
- Корак 2. умирити и осигурати заштиту повређеном
- Корак 3. обезбедити сигурност ученику који је починио наисље
- Корак 4. разговор са учеником који је починио наисље и дефинисање метода реституције
- Корак 5. разговор са учеником који трпи насиље и процена о примени реституције
- Корак 6. реституција
- Корак 7. праћење
- Корак 8. разговор са ђуговљивом већином/сведоцима догађаја који нису реаговали

“Водич за прављење бихејвиоралног уговора”

- Корак 1. разговор са учеником који је злостављао вршњака
- Корак 2. заједничко дефинисање социјално прихватљивог понашања и награде за социјално прихватљиво понашање/последике за неприхватљиво/насилничко понашање
- Корак 3. објективизирање мерљивости напредовања, тј. ненапредовања, методе праћења
- Корак 4. праћење и доследност у примени договора
- Корак 5. примена последица и преузимање одговорности за почињено насиље од стране починиоца

Наведени кораци се могу посматрати и као чек-листа поступака које одељенски старешина треба да примени у процесу васпитног рада са учеником на позитивној промени понашања, од насилног ка ненасилном или конструктивном. За сваки корак од 1 до 5 може се развити процедура у виду договора, плана, табеле са планираним променама и начинима праћења како се остварује напредак. Старешина и ученик заједно планирају и прате примену плана, разговарају о томе како ће за сваки позитиван резултат да обезбеде одговарајуће признање или вредновање а за сваки не-напредак или поновљено неприхватљиво понашање, да примене унапред договорене последице.

додатне методе:

- Корак 6. укључивање у групне активности дизајниране да се подигне свест
- Корак 7. укључивање родитеља у васпитни рад са учеником
- Корак 8. Укључивање других стручњака/стручна помоћ/третман

Додатне методе се примењују када нема видљивог напретка у васпитном раду на позитивној промени понашања код ученика.

Нивои насиља

Први ниво – ситуације које се дешавају између деце/ученика а углавном их решава наставник/васпитач/одељенски старешина самостално.

Други ниво – ситуације које разрешава наставник/ васпитач/одељенски старешина у сарадњи са Школским тимом у оквиру унутрашње мреже.

Трећи ниво – ситуације у којима је неопходно, поред тима, укључивање спољашње мреже, односно других институција

На првом нивоу, по правилу, активности предузима самостално одељењски старешина, наставник, односно васпитач, у сарадњи са родитељем, у смислу појачаног васпитног рада са васпитном групом, одељењском заједницом, групом ученика и индивидуално. Изузетно, ако се насилно понашање понавља, ако васпитни рад није био делотворан, ако су последице теже, ако је у питању насиље и злостављање од стране групе према појединцу или ако исто дете и ученик трпи поновљено насиље и злостављање за ситуације првог нивоа, установа интервенише активностима предвиђеним за други, односно трећи ниво.

Физичко насиље	Емоционално/ психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Електронско насиље
ударање чврга, гурање, штипање, гребане, гађање, чупање, уједање, саплитање, шутирање, прљање, уништавање ствари...	исмејавање, омаловажавање, оговарање, вређање, ругање, називање погрдним именима, псовање, етикетирање, имитирање, „прозивање“...	добацивање, подсмевање, игнорисање, искључивање из групе или фаворизовање на основу социјалног статуса, националности, верске припадности, насилно дисциплиновање, ширење гласина...	добацивање, псовање, ласцивни коментари, ширење прича, етикетирање, сексуално додиривање, гестикалација...	узнемиравајуће „зивкање“, слање узнемиравајућих порука СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта...

На другом нивоу, по правилу, активности предузима одељењски старешина, односно васпитач, у сарадњи са педагогом, психологом, тимом за заштиту и директором, уз обавезно учешће родитеља, у смислу појачаног васпитног рада. Уколико појачани васпитни рад није делотворан, директор покреће васпитни поступак и изриче васпитну меру, у складу са Законом.

Физичко Насиље	Емоционално/ психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Електронско насиље
шамарање, ударање, гажење, цепање одела, „шутке“, затварање, пљување, отимање и уништавање имовине, измицање столице, чупање за уши и косу...	уцењивање, претње, неправедно кажњавање, забрана комуницирања, искључивање, одбацивање, манипулисање...	сплеткарење, игнорисање, неукључивање, неприхватање, манипулисање, експлоатација, национализам...	сексуално додиривање, показивање порнографског материјала, показивање интимних делова тела, свлачење...	огласи, клипови, блогови, злоупотреба форума и четовања, снимање камером појединаца против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика...

На трећем нивоу, активности предузима директор са тимом за заштиту, уз обавезно ангажовање родитеља и надлежних институција (центар за социјални рад, здравствена установа, полиција и друге институције). Уколико присуство родитеља није у најбољем интересу ученика, тј. може да му штети, угрози његову безбедност или омета поступак у установи, директор обавештава центар за социјални рад, односно полицију. На овом нивоу обавезан је интензиван васпитни рад са учеником и покретање васпитно-дисциплинског поступка и изрицање мере, у складу са Законом. Ако је за рад са учеником ангажована и друга институција, установа остварује сарадњу са њом и међусобно усклађују активности.

Физичко насиље	Емоционално/ психичко насиље	Социјално насиље	Сексуално насиље и злоупотреба	Електронско насиље
туча, дављење, бацање, проузро ко-вање опекотина, ускраћивање хране и сна, излагање ниским температурама, напад оружјем...	засташивање, уцењивање, рекетирање, ограничавање кретања, навођење на коришћење психоактивних супстанци, укључивање у секте, занемаривање...	претње, изолација, одбацивање, терор групе над појединцем/гру- пом, дискриминација, организовање затворених група (кланова), национализам, расизам...	завођење од стране одраслих, подвођење, злоупотреба положаја, навођење, изнуђивање и принуда на сексуални чин, силовање, инцест...	снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика, дечија порнографија...

Како ће се поједини облици насиља решавати у конкретним ситуацијама, то јест на неком нивоу, зависи и од следећих околности: да ли насиље чине појединци или група, вршњак или неко старији; да ли се насилно понашање понавља; које су могуће последице; какве су компетенције наставника, одељенског старешине, васпитача....

ИНДИВИДУАЛНИ ПЛАН ЗАШТИТЕ

Према *Правилнику* о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање, из 2010, разликују се три нивоа насиља и сваки од њих подразумева предузимање одређених интервентних мера и активности: **на првом нивоу** активности предузима самостално одељењски старешина, наставник, у сарадњи са родитељем, у смислу *циљаног* васпитног рада са одељењском заједницом, групом ученика и индивидуално; **на другом нивоу**, активности предузима одељењски старешина, у сарадњи са педагогом, психологом, тимом за заштиту и директором, уз обавезно учешће родитеља, у смислу *појачаног* васпитног рада, а када то није делотворно, директор покреће васпитно-дисциплински поступак и изриче меру; **на трећем нивоу**, активности предузима директор са тимом за заштиту, уз обавезно ангажовање родитеља и надлежних институција (центар за социјални рад, здравствена служба, полиција и друге организације и службе. На овом нивоу обавезан је *интензиван* васпитни рад са учеником, родитељима, одељењем, као и покретање васпитно-дисциплинског поступка и изрицање мере. Ако је за рад са учеником ангажована и друга организација или служба, установа остварује сарадњу са њом и међусобно усклађују активности.

Правилником је предвиђен одређени редослед поступања у интервенцији:

1) Проверавање сумње или откривање насиља, злостављања и занемаривања - обавља се прикупљањем информација – директно или индиректно, ради процене о даљем поступању.

2) Заустављање насиља и злостављања и смиривање учесника - обавеза је свих запослених да одлучно прекину све активности, раздвоје и смире учеснике у насиљу.

3) Обавештавање родитеља и предузимање хитних акција по потреби (пружање прве помоћи, обезбеђивање лекарске помоћи, обавештавање полиције и центра за социјални рад.

4) Консултације у колективу ради разјашњавања околности под којима се десило насиље, анализирања чињеница, процене нивоа насиља и злостављања, нивоа ризика, ради предузимања одговарајућих мера и активности, избегавања конфузије и спречавања некоординисане акције.

5) Мере и активности предузимају се за све нивое насиља и злостављања.

Основна мера је израда *Плана заштите*, који се сачињава за конкретну ситуацију другог и трећег нивоа насиља, за све учеснике (оне који трпе, који чине и који су сведоци насиља и злостављања). Он зависи од: врсте и тежине насиља, последица које су настале, учесника и сл. Може се планирати за појединачног ученика (Индивидуални План заштите), за групу ученика и за цело одељење (План заштите). Јако је важно да се осим за починиоца насиља (што је чешће у пракси), план креира и за ученике који се процењују као подложни трпљењу насиља, који имају смањене капацитете самозаштите или самопоштовања. Планови за починиоце насиља и оне који га трпе се разликују по садржају и квалитету интервенције, али је њихова структура, начин реализације и праћења промене готово иста. Обзиром да промене и проблеми у понашању код ученика (без обзира на то да ли трпе или врше насиље или су сведоци насиља) углавном доводе и до проблема у школском успеху, учењу, односу према наставницима и школској дисциплини (изостанци, инциденти на часовима и сл.), препорука је да се План

заштите интегрисе у Индивидуални образовни план, који школа/одељенски старешина формулише (према посебном правилнику) како би се ученику олакшало превазилажење ових проблема.

Када је Центар за социјални рад укључен у интервенцију на насиље у школи, План заштите се сачињава од стране Центра. У том случају (према Општем протоколу) Центар координира даљим поступањем и радом са учеником и породицом, додељује им Водитеља случаја - до остваривања циљева. Истини за вољу, то ће се најчешће дешавати када ученици крше правила школе и заједнице тако да угрожавају безбедност и долазе у сукоб са законом. Школа тада сарађује у прикупљању информација, креирању и реализацији плана у мери и на начин који је дефинисан планом. У неким ситуацијама Центар, као координатор интервенције према Општем протоколу, може проценити да школа не може много да помогне у интервенцији и раду на промени понашања код ученика, па ће се реализација и праћење промене одвијати у већој мери ван школе. Планом треба да се дефинише начин и динамика праћења промене код ученика укључених у план, као и размена информација између центра и школе.

Када центар није директно укључен у интервенцију на насиље и рад са учеником и породицом, а то се обично дешава када је насиље другог нивоа у питању, План заштите креира школа, прати његову реализацију, ревидира и усмерава промену код ученика новим циљевима и исходима. Тада је јако важно да се паралелно сачини план интервенције/промене за оне који крше правила/чине насиље и за оне који га трпе, не успевају да се сами заштите, ћуте о томе шта им се дешава, испољавају страх и неповерење према вршњацима и одраслима .

План заштите садржи:

1. Дефинисан кључни проблем
2. Дугорочне и краткорочне циљеве са очекиваним исходима
Добра стратегија подразумева израду листе приоритетних проблема, на основу које се утврђују дугорочни циљеви, до којих се стиже реализацијом краткорочних циљева, применом одговарајућих метода и интервенција.
3. Интервенције/нова понашања којима се остварују циљеви:
 - краткорочан план тј. редослед активности за промену конкретног понашања, које је издвојено као приоритетан задатак
 - врсте и методе васпитног рада са учеником/ученицима, план активности са родитељима, план рада са одељењем на пружању подршке ученику/ученицима који раде на промени понашања,
 - бихејвиорални уговор са учеником/ученицима - уговор о прихватању заједнички донетог краткорочног плана за промену понашања (доноси се по потреби, према процени школског тима и ученикаж; циљ је да се осигура реализација плана и примењује се када је неопходан овакав вид контроле)
4. Актере који ће све то заједно са дететом реализовати
 - носиоци активности и начин њиховог ангажовања (директан, индиректан)
 - начини укључивања(стално, повремено..) родитеља, других наставника, ученичког парламента и савета родитеља, органа управљања школе (по потреби);
 - ко из одељења и како подржава поновно укључивање свих учесника насиља у одељенску заједницу (какву подршку добија онај ко је трпео насиље, а какву онај ко га је начинио)
5. Временску динамику реализације
 - рокове, динамику и фреквенцију понављања
 - начине праћења промене од стране одраслих (одељенског старешине, психолога/педагога, родитеља) и од стране ученика

Да би се индивидуални циљеви јасно описали, важно је набројати све кораке потребне да дете научи предложено вештину а такође се предвиђа и временски интервал потребан за постизање индивидуалног циља (обично се дугорочни циљеви дефинишу у мањим корацима који могу да се постигну за 1 до 3 месеца).

План сачињава школски тим за заштиту заједно са одељењским старешином, психологом/педагогом, директором и родитељем, а по потреби и са другим надлежним организацијама и службама. Када тим за заштиту процени да постоји потреба да се, осим појачаног или интензивног васпитног рада са учеником, прилагоди и образовни рад, предложиће стручном тиму за инклузију да припреми индивидуални образовни план.

Планира се (обавезно) уз учешће појединачног ученика на кога се план односи, план мора бити у складу са његовим развојним могућностима. Када се ради план за одељење, укључују се представници одељења, ученичког парламента, као и главни учесници у насиљу.

КОРАЦИ У ИЗРАДИ ПЛАНА ЗАШТИТЕ³

Приликом дефинисања приоритета на којима се базира План заштите за појединог ученика, препоручује се коришћење *Упитника снага и тешкоћа (SDQ)*. Овим *Упитником* се веома ефикасно процењује степен присуства одређеног проблема, значај тегоба кроз дужину њиховог трајања, области функционисања особе у којима се испољава и степен утицаја тегоба на самог ученика и на његово окружење. Обзиром да га попуњава одрасли, а то може бити одељенски старешина, родитељ и било која особа која познаје дете/ученика а има важну улогу у његовом животу, као и само дете /ученик, овај упитник омогућава стицање слике о понашању детета/ученика из угла различитих особа које га познају, из угла различитих контекста и ситуација у којима он функционише. Такође омогућава да се упореде слике о детету/ученику добијене од стране других са његовом сопственом сликом о себи. То је добро јер појашњава поља у којима евентуално долази до конфузије и самим тим указује на поља деловања васпитним радом и Планом за промену понашања.

Први корак: Избор најважнијег проблема

Иако ученик може да ставља акценат на различите проблеме, најчешће примарни проблем изађе на видело (2-3 примарна проблема), мада и се секундарни проблеми могу евидентирати. Обично је, за одређено време, фокус Плана на једном приоритетном проблему. На њему се директно ради, уз редовну ревизију плана од стране тима.

Ако дете, својим понашањем, представља опасност за друге, треба да буде под појачаним надзором *један-на-један* од стране одраслих, док се не процени да је ризик стабилизован. Овакво понашање треба да буде једно од почетних приоритетних проблема у Индивидуалном плану заштите. Неки други проблеми ће морати да буду остављени са стране, као мање хитни у датом тренутку. Ефикасан план заштите се, у одређеном периоду, може бавити само једним или највише са 2-3 примарна проблема (до следеће ревизије), иначе ће изгубити свој фокус и ефикасност. Са појашњавањем слике о проблемима конкретног ученика (узроци, последице, могућности кориговања), постаје све битније да одговорни за остваривање и праћење плана заштите (одељенски старешина и школски тим) уважавају мишљење ученика. Мотивација конкретног детета/ученика да учествује и сарађује у реализацији плана, зависи од тога колико се план бави његовим приоритетним потребама и проблемима.

³ Приређено према необјављеном материјалу: Кутлешкић, Стојковић, Павловић, Петровић, Ширкић, 2009

Други корак: Дефиниција проблема

Сваки појединац испољава јединствене нијансе у испољавању «проблематичног» понашања и манифестацијама проблема у његовом животу. Зато, сваки проблем на коме се ради захтева специфичну дефиницију, формулацију или вербализацију, у складу са тим како се манифестује код конкретног ученика. Важно је да се опсервира понашање ученика (током бар једне или две недеље), да се прати учесталост, интензитет и дужина проблематичног понашања, да се добије “база” тј. базична мера проблематичног понашања, од које се почиње у дефинисању проблема, а потом у постављању циљева и исхода очекиване промене.

Трећи корак: Одређивање дугорочног циља/промене

Следећи корак у изради плана заштите је постављање јасног циља за решавање одабраног проблема (McInnis et al., 2002). Дугорочни циљеви морају бити јасно формулисани, тако да дете у сваком тренутку зна шта се од њега очекује, тј. шта треба да постигне променом. Ови циљеви не треба да буду формулисани у мерљивим терминима, већ као жељена визија, вредност којој се тежи. Такође, важно је проценити коју је потребу задовољило дато проблематично понашање и размотрити како би та потреба могла да се задовољи на конструктивнији и просоцијалан начин. Уместо на проблематично понашање које треба да се смањи или укине, боље је да се План фокусира на то које вредности, па онда и понашање, дете/ученик треба да усвоји.

Четврти корак: Одређивање краткорочног циља/промене

Насупрот дугорочним, краткорочни циљеви морају бити дефинисани тако да се могу мерити на нивоу понашања. Мерљиви показатељи се могу дефинисати ако се пође од базичне појаве проблематичног понашања, то јест од почетне мере. Затим, краткорочни циљеви се везују за нове вештине/нова понашања, које дете/ученик треба да научи и за које се и одређују у мерљиви показатељи за праћење промене: колико пута, током недеље, или који проценат (нпр за 50%) и колико често нове вештине или понашање треба да се примене или испоље. Мора бити јасно када је ученик постигао постављене циљеве, када је успоставио жељено, планирано ново понашање.

Сваки краткорочни циљ треба да буде развијен као један од корака у достизању дугорочног циља, промене. У суштини, о овим циљевима се може размишљати као о серијама корака који ће, када се остваре, резултирати достизањем дугорочног циља. Требало би да постоји бар два краткорочна циља за сваки проблем, али одељенски старешина може конструисати онолико колико је потребно. Рокови за достизање циља треба да буду постављени за сваки краткорочни циљ. Нове циљеве треба додавати у плану онанко како промена понашања напредује. Када сви краткорочни циљеви буду достигнути ученик ће успешно решити свој проблем. Праћење дететовог/учениковог напретка треба да се одвија свакодневно и/или недељно од стране одељенског старешине и других чланова школског тима. Ревизија Индивидуалног плана заштите са тимом, углавном се врши на месец дана, по потреби и чешће.

Пети корак: План активности за промену понашања

Овде се мисли на активности којима се мења одређено проблематично понашање, а које су Планом заштите осмишљене тако да помогну ученику у достизању промене. Бар једна интервенција/промена понашања дефинише се за сваки краткорочни циљ. Ова промена се претвара у конкретан дневни план понашања којим се предвиђа када, у којим кризним и провокативним ситуацијама ће се «вежбати» ново, промењено понашање.

На пример ако је као проблематично понашање дефинисано да ученик реагује агресивно према противничким играчима у ситуацијама када губи у игри (нпр. у фудбалу) и то тако да га удара и назива погредним именима, онда је дугорочни циљ усвајање вредности и уверења да је губљење у игри добар изазов да се усаврши вештина потребна за ту игру. Као краткорочни циљ дефинисано је: да Н.Н. за месец дана научи како да љутњу због губитка у игри испољава на начин којим не повређује ни себе ни друге.

Планом активности је предвиђено: да сваког дана бар једном у току дана одигра са неким од другара или укућана *Човече не љути се*, да сваки пут када изгуби оптрчи 5 кругова око места на коме је играо и потом честита победнику, а сваки пут када сам победи, да честита суиграчу на фер игри.

Води се евиденција од стране ученика и суиграча о реакцијама током недељу дана, извештава се одељенски старешина и школски тим и ревидира се план заштите.

Ако ученик не постигне промену у понашање на овај начин, и даље испољава старе обрасце који нису просоцијални, план се ревидира – додају се нове активности.

Карактеристике Индивидуалног плана заштите

1. заснива се на социо-психо-педагошко-здравственим параметрима (т.ј., формулацији)
2. прилагођен је потребама и капацитетима детета (индивидуализација приступа)
3. реалан је (циљеви су остварљиви).
4. користи се партиципативни приступ (у изради и реализацији плана активно учествују и дете и родитељи)
5. акценат се ставља на дете/ученика, а не на особље школе
6. прави равнотежу између фактора ризика (симптоми, проблеми, тешкоће) и заштитних фактора (потенцијали, снаге и капацитети).
7. план је еластичан и динамичан (подложен променама, надоградњи, допуни, корекцији, у складу са тренутним потребама и стањем детета)
8. повезује различите области (усвајање просоцијалних вештина, унапређивање и развијање квалитетних породичних релација, образовање и здравствено стање).

ПРИМЕРИ ДУГОРОЧНИХ ЦИЉЕВА

За ученике који трпе насиље	За ученике који крше правила/врше насиље
Развијање вештина емпатијске комуникације са вршњацима	Развијање емпатијске комуникације у комуникацији са вршњацима и одраслима
Развијање самопоуздања и самопоштовања	Поштовање савета одраслих и обраћање за помоћ приликом решавања проблема
Већа опрезност и позитивна селекција у избору другова/партнера	Прихватање и поштовање правила понашања
Развијање вештина за препознавање ризичних ситуација	Боља контрола импулсивности и агресивних испада
Успостављање поверења у себе за тражење помоћи и поверавање у случају изложености насиљу	Боље разумевање и уважавање вршњака који имају одређене специфичности
Развијање осетљивости и самоувида у сопствене слабости у самозаштити	Развијање осетљивости за проблеме других и емпатије
Усвајање вештина за успостављање, очување и неговање пријатељских односа са вршњацима	Веће стрпљење при задовољавању и усклађивању потреба и жеља са објективним могућностима
Јачање поверења према одраслима	Успостављање радних навика
Успостављање вољних механизма за истрајност и упорност у решавању задатака	Успостављање вољних механизма за истрајност и упорност у решавању задатака
Развијање самокритичности и критичког сагледавања односа међу вршњацима	Развијање самокритичности и одговорности, доследност у прихватању и поштовању вредности
Мотивација за учење и успех	Мотивација за учење и прихватање неуспеха
Унапређивање породичних односа и комуникације	Формирање и развијање хигијенских навика
Доследност у прихватању и поштовању вредности	Унапређивање породичних односа и комуникације,
Већа аналитичност и одлучност при доношењу одлука (стани-размисли, анализирај-одлучи-реагуј)	Већа опрезност и аналитичност при доношењу одлука (стани-размисли, анализирај-одлучи-реагуј)

Пример Плана заштите/плана активности за промену понашања

Дефинисање приоритетног проблема: ученик понавља насилно понашање/агресивне испаде према другим ученицима

Могући дугорочни циљеви:

- Значајно смањити учесталост и интензитет напада беса и насилног/агресивног понашања.
- Да дете научи да изрази своја осећања на конструктиван начин не повређујући друге особе
- Да се благовремено обрати за помоћ и савет
- Да научи да боље контролише импулсе и самоиницијативно преузима интервенције
- Боља контрола стресних и провокативних ситуација
- Разрешити суштинске конфликте који доприносе појављивању насилног или агресивног понашања.
- Показати значајан напредак у способности слушања и емпатије на мисли, осећања и потребе других.

Први краткорочни циљ: Пристанак детета на безбедно понашање, тј. да ће применити стратегије за контролу беса и тражити подршку од других, када је у кризи.

Рок за реализацију: Уговор се пише одмах, прати се од стране одређеног особља, свакодневно, док криза не прође.

Могуће интервенције:

- Сачинити писани високо-индивидуализовани уговор са дететом, за безбедност, у којем се одређују конкретни кораци који се предузимају да се спречи насилно понашање.
- Појачан надзор (контрола)
- Одвајање од остале деце на одређено време
- Интензивнији индивидуални рад

Други краткорочни циљ за истог ученика (предлози):

- Да препозна и јасно дефинише ризичне ситуације, које су „окидач“ агресивног понашања и да предузме неку од интервенција у договору са одељенским старешином.
- Да препозна и вербализује како проблеми са контролом беса негативно утичу на њега и друге.
- Да идентификује и вербализује своје незадовољене потребе које стварају осећај незадовољства, напетости, узнемирености
- Да идентификује ирационална уверења или штетне мисли које доприносе појави деструктивног или насилног/агресивног понашања
- Да идентификује своје стратегије за контролу беса (нпр. избројаћу до 10, зажмурићу, удахнућу дубоко-издахнути полако, рећи ћу „стоп“, упалићу црвену лампицу у глави...)
- Да идентификује осећања која су повезана са занемаривањем, злостављањем, напуштањем (ако је тога било). Да вербализује како су страхови, осећање несигурности или друга болна осећања повезана са његовим насилним/агресивним понашањем

Рок за реализацију: месец дана, у складу са капацитетима клијента.

Методe рада са учеником :

1. Интензивни индивидуални разговори:
 - препознавање раних знакова (нпр., умор, мишићна тензија, црвенило у лицу, непријатељске опаске, итд.) као знакова фрустрације, иритираности
 - идентификовање породичних проблема који доприносе насилном/агресивном понашању
 - истражити периоде када је дете демонстрирало добру контролу беса; размотрите одговоре и поткрепите позитивне копинг стратегије које је он/она користио/ла да увежбава само-контролу и спречи агресивне импULSE.
 - подстакните ученика да уместо осветом или одмаздом кроз насиља, разреши конфликт користећи про-социјалне стратегије: идентификовање проблема, листање решења, избор, процена исхода...
 - подржати дете/ученика у изражавању осећања
 - дозволите да плаче, подучите га о лековитости плакања (тј; омогућите да изрази тугу, да ублажи бес и помозите да се смири након плача)
 - помозите му да повеже своје болне емоције (нпр; депресију, анксиозност, страх, беспомоћност итд) и изливе беса или насилног/агресивног понашања
 - испитајте три инцидента у којима је ученик изгубио контролу над реакцијом беса (у време болних емоција) и испитајте како би могао да изрази те емоције на адекватнији начин
 - размотрите три примера/ситуације беса из учениковог дневника
 - испитајте искуство и доживљај одбацивања од стране вршњака, могуће узроке (нпр; непријатељство према њима, преосетљивост на задиркивање, лоше социјалне вештине итд.)
2. Вођење дневника:
 - попис искуства одбацивања и/или конфликта са вршњацима у прошлости
 - анализа ситуација у којима агресивно понашање, на било који начин, повређује друге

- формирање листе за само-праћење (код куће или у школи) - за ефикаснију контролу беса
 - обухватна листа свих мета и узрока беса (особе и ситуације које стварају јако осећање беса)
3. *Писмо за опроштај* : онеме према коме је ученик испољио бес, у следећој сеанси прегладајте писмо и разговарајте о томе шта даље са писмом (као корак ка реституцији и преузимању одговорности за своје понашање)
 4. Тајм-аут/ Вежбе опуштања / дубоко дисање:
 - технике за савладавање осећаја фрустрираности
 - прогресивна мишићна релаксација и вођена фантазија - за смиривање и смањење интензитета осећања беса
 - Технике решавања проблема: за и против, *праћења мисли* да би смањило изливе беса („шта мислим, а шта ми се дешава“), стратегије за конструктивно решавање конфликта са вршњацима
 5. Технике/Вежбе за усвајање нових образаца понашања и вештине само-контроле:
 - изражавање беса кроз алтернативне активности, посебно осмишљене за ту намену (у терапији игром или кроз музику, ликовно стваралаштво),
 - изражавање беса кроз контролисану, уважавајућу вербализацију и прихватљиво понашање („јако сам љута/побесним када видим, чујем, урадим, помислим....дође ми да.....а уствари желим/треба ми.....“)
 - техника *праћења мисли* помаже откривању мисли које доприносе појави насилног/агресивног понашања (нпр; ирационално уверење да је агресија прихватљив начин супротстављања задиркивању, задовољења потреба или избегавања забране); замените ове ирационалне мисли рационалним (нпр. постоји начин да се бес и незадовољство искаже без агресије/насилња и свако може то да научи ако се потруди)
 - вербализовање "ЈА" поруке, идентификовање незадовољених потреба, изражавање својих потреба и осећања другим важним особама (да би се проредило задиркивање или оптуживање)
 - анализа осећања особа које је ученик повредио
 - суочавање са изјавама у којима окривљује друге за свој губитак контроле и неуспех да прихвати одговорност за своје насилно/агресивно понашање
 - ангажовање у друштвеним активностима (за повећање самопоштовања)
 - успостављање контроле и/или моћи на начине који су прилагођени узрасту: рад у ђачком парламенту, спортска такмичења, уместо застрашивањем и малтретирањем других
 - упутите дете/ученика да нацрта слике три догађаја или ситуација које обично изазивају бес, размотрите актуелне мисли или осећања након тога понудите ученику да одсвира или отпева своју омиљену песму у којој се изражава бес
 6. Игре улога: моделовање вербализације протагониста у игри улога - за изражавања беса на контролисан начин
 7. Писани, високоиндивидуализовани уговор, са фокусом на стимулисање боље контроле беса

Интервенције/активности за промену понашања

Уколико постоје капацитети у школи (едуковани наставници, психолози/педагози) јако је корисно током реализације плана заштите едуковати дете/ученика који испољава насиље, као и његово одељење, о природи агресивности и насилног понашања. Очекивани исходи плана заштите и активности/интервенције за ученика могу бити:

- препознаје и јасно дефинише ризичне ситуације, које су „окидач“ агресивног понашања
- умеда развија стратегије за избегавање и стабилизацију ризичних ситуација

- зна да анализира ситуације у којима је његово агресивно понашање, на било који начин, повредило друге особе
- зна своје незадовољство да изражава на социјално прихваћен начин, уз адекватну вербализацију и гестикулацију

Интервенција/активности за унутрашњу мрежу заштите у школи (за одељенског старешину и остале чланове школског тима, родитеље, ученике):

- ✓ Успоставити и доследно примењивати јасан, узрасту и ситуацији примерен, систем стимулативних и дестимулативних мера, увек када се ученик уздржи/испољи, вербалну или физичку агресивност
- ✓ Плански учити ученике у одељењу/школи ефикасним вештинама комуникације и асертивности да би се бес изражавао на контролисан начин и да би задовољавали своје потребе кроз конструктивно понашање
- ✓ Подстицати ученике са проблемима у понашању као и ученике који не успевају да се сами заштите од насиља, да користе листу за само-праћење (код куће или у школи) да би развио ефикаснију контролу беса/самозаштите; то се реализује тако што ученик сам изабере конкретно понашање које хоће да промени/унапреди (нпр., да игнорише задиркивање или називање погрдним именима, да тражи помоћ, да се тражи подршку вршњака уместо да "експлодира" на часу када је фрустриран, итд.) и прати промену користећи формулар који сам попуњава
- ✓ Осмислити систем награђивања и/или бихејвиорални уговор за ефикасно праћење успеха у контроли беса
- ✓ Осмислити и применити бихејвиор менаџмент програм/програм за кориговање понашања код куће и/или у школи који је усмерен на специфична просоцијална понашања (нпр., бити асертиван, не агресиван, избећи сукоб, прићи другима поштовањем и топлином, итд.). Нпр. *програм економије жетона*: за свако позитивно понашање ученик осваја 1 жетон; дефинишу се привилегије у односу на број освојених жетона, на пример 5 жетона даје право ученику да уведе ново правило за све или да дефинише правила фер-плеја и сл.; овај програм се примењује све док се понашање не коригује, поново не успостави самопоштовање и прихваћеност у заједници
- ✓ Уједначити са другим наставницима праћење напретка у промени код ученика - евидентирају када ученик демонстрира добру контролу беса, похвале га, препознају коју је стратегију користио за контролу беса и исказу повратну информацију о томе уз уважавање уложеног труда
- ✓ Заједно са колегама маркирати специфичне ситуације или догађаје у одељењу/школи који рутински воде ка експлозивним испадима или агресивном понашању ученика (нпр. оцењивање). Развити на нивоу школе ефикасне стратегије за контролу беса и толеранцију на фрустрације и неуспех, развити мере објективног оцењивања и редовног извештавања о постигнутим резултатима,
- ✓ Избегавати ситуације у којима се наставник са учеником или родитељима «бори» за моћ, избегавати свађе и аргументације које доводе до ескалације беса било које стране
- ✓ У школи успоставите подржавајућу атмосферу за учење техника за решавање проблема и конфликта на конструктиван начин, како бисте умањили ризике за појаву беса.

ПРИЛОГ 6.

ФОРМУЛАР ЗА ИНДИВИДУАЛНИ ПЛАН ЗАШТИТЕ (испуњава одељенски старшина/васпитач)

Лични подаци о ученику/детету

Име/презиме: _____ Датум рођења: _____

Одељенски старшина: _____ Одељење: _____

Датум: _____

Општи утисак о понашању ученика у школи (попуњава одељенски старшина на основу својих запажања и запажања других наставника, користећи резултате из Упитника снага и тешкоћа - SDQ)

Капацитети/снаге детета који се могу користити као ослонац (испуњава одељенски старшина):

Листа испољених проблема у понашању ученика:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Одељенски старешина и ученик заједно бирају 1 или 2 приоритетна проблема на чијем унапређивању желе да раде. Изузетно је важна мотивација и вољност ученика, па је треба поштовати приликом одређивања приоритета.

ПЛАН ЗАШТИТЕ ЗА УЧЕНИКА/ПЛАН ЗА ПРОМЕНУ ПОНАШАЊА

1. Дефиниција приоритетног проблем (описати конкретно понашање и последице):

Процена озидности испољеног понашања према нивоима насиља (заокружити број):

1	2	3
ниво насиља	ниво насиља	ниво насиља

2. Дугорочни циљ и исход (навести знања, вештине и вредности, као и жељено понашање):

3. Краткорочни циљ и исход (јасан опис прве жељене промене у понашању - вештине и вредности које ученик/дете мора да усвоји):

Очекивани исход: _____

4. Интервенције/нова понашања којима се остварују циљеви - оперативни план :

След активности /нових понашања	Улога одељенског старешине	Улога предметног наставника, психолога/педагога...	Улога родитеља	Улога вршњака из одељења	време реализације
1.					
2.					
3.					
4.					

5. Праћење реализације плана (одељенски старешина и ученик/дете)

Прва активност	(описати активност)				
	Опис/дефиниција	Број понављања	Ситуације у којима је испољена вредност/вештина понашање	(само)процена успешности	узроци успеха/неуспеха
вредност/уверење на коме је засновано ново понашање					
вештина која се практикује					
понашање које се практикује					
Друга активност	(описати активност)				
	Опис/дефиниција	Број понављања	Ситуације у којима је испољена вредност/вештина понашање	(само)процена успешности	узроци успеха/неуспеха
вредност/уверење на коме је засновано ново понашање					
вештина која се практикује					
понашање које се практикује					

ПРИЛОГ 7.

ЗАДАЦИ ЗА ГРУПЕ

НАВЕДИТЕ ПРИМЕР, ИЗ ВАШЕГ ИСКУСТВА, КОНФЛИКТНЕ СИТУАЦИЈЕ ИЗМЕЃУ ДВА УЧЕНИКА/ЦЕ. СВАКО ЗА СЕБЕ НЕКА НАВЕДЕ ПО ЈЕДАН КОНКРЕТАН ПРИМЕР, ЗАТИМ НА НИВОУ ГРУПЕ ОДАБЕРИТЕ ЈЕДАН ПРИМЕР НА КОМЕ ЋЕТЕ ДАЉЕ РАДИТИ. ОПИШИТЕ ИЗАБРАНИ КОНФЛИКТ И НАПИШИТЕ КАКО БИ ГЛАСИО АСЕРТИВНИ ОДГОВОР ЈЕДНОГ ОД УЧЕСНИКА КОНФЛИКТА.

НАВЕДИТЕ ПРИМЕР, ИЗ ВАШЕГ ИСКУСТВА, КОНФЛИКТНЕ СИТУАЦИЈЕ ИЗМЕЃУ УЧЕНИКА/ЦЕ И НАСТАВНИКА/ЦЕ. СВАКО ЗА СЕБЕ НЕКА НАВЕДЕ ПО ЈЕДАН КОНКРЕТАН ПРИМЕР, ЗАТИМ НА НИВОУ ГРУПЕ ОДАБЕРИТЕ ЈЕДАН ПРИМЕР НА КОМЕ ЋЕТЕ ДАЉЕ РАДИТИ. ОПИШИТЕ ИЗАБРАНИ КОНФЛИКТ И НАПИШИТЕ КАКО БИ ГЛАСИО АСЕРТИВНИ ОДГОВОР ЈЕДНОГ ОД УЧЕСНИКА КОНФЛИКТА.

НАВЕДИТЕ ПРИМЕР, ИЗ ВАШЕГ ИСКУСТВА, КОНФЛИКТНЕ СИТУАЦИЈЕ ИЗМЕЃУ РОДИТЕЉА И НАСТАВНИКА/ЦЕ. СВАКО ЗА СЕБЕ НЕКА НАВЕДЕ ПО ЈЕДАН КОНКРЕТАН ПРИМЕР, ЗАТИМ НА НИВОУ ГРУПЕ ОДАБЕРИТЕ ЈЕДАН ПРИМЕР НА КОМЕ ЋЕТЕ ДАЉЕ РАДИТИ. ОПИШИТЕ ИЗАБРАНИ КОНФЛИКТ И НАПИШИТЕ КАКО БИ ГЛАСИО АСЕРТИВНИ ОДГОВОР ЈЕДНОГ ОД УЧЕСНИКА КОНФЛИКТА.

НАВЕДИТЕ ПРИМЕР, ИЗ ВАШЕГ ИСКУСТВА, КОНФЛИКТНЕ СИТУАЦИЈЕ ИЗМЕЃУ ДВА НАСТАВНИКА/ЦЕ. СВАКО ЗА СЕБЕ НЕКА НАВЕДЕ ПО ЈЕДАН КОНКРЕТАН ПРИМЕР, ЗАТИМ НА НИВОУ ГРУПЕ ОДАБЕРИТЕ ЈЕДАН ПРИМЕР НА КОМЕ ЋЕТЕ ДАЉЕ РАДИТИ. ОПИШИТЕ ИЗАБРАНИ КОНФЛИКТ И НАПИШИТЕ КАКО БИ ГЛАСИО АСЕРТИВНИ ОДГОВОР ЈЕДНОГ ОД УЧЕСНИКА КОНФЛИКТА.

НАВЕДИТЕ ПРИМЕР, ИЗ ВАШЕГ ИСКУСТВА, КОНФЛИКТНЕ СИТУАЦИЈЕ ИЗМЕЃУ РОДИТЕЉА И УЧЕНИКА/ЦЕ. СВАКО ЗА СЕБЕ НЕКА НАВЕДЕ ПО ЈЕДАН КОНКРЕТАН ПРИМЕР, ЗАТИМ НА НИВОУ ГРУПЕ ОДАБЕРИТЕ ЈЕДАН ПРИМЕР НА КОМЕ ЋЕТЕ ДАЉЕ РАДИТИ. ОПИШИТЕ ИЗАБРАНИ КОНФЛИКТ И НАПИШИТЕ КАКО БИ ГЛАСИО АСЕРТИВНИ ОДГОВОР ЈЕДНОГ ОД УЧЕСНИКА КОНФЛИКТА.

НАВЕДИТЕ ПРИМЕР, ИЗ ВАШЕГ ИСКУСТВА, КОНФЛИКТНЕ СИТУАЦИЈЕ ИЗМЕЃУ ДВА УЧЕНИКА/ЦЕ. СВАКО ЗА СЕБЕ НЕКА НАВЕДЕ ПО ЈЕДАН КОНКРЕТАН ПРИМЕР, ЗАТИМ НА НИВОУ ГРУПЕ ОДАБЕРИТЕ ЈЕДАН ПРИМЕР НА КОМЕ ЋЕТЕ ДАЉЕ РАДИТИ. ОПИШИТЕ ИЗАБРАНИ КОНФЛИКТ И НАПИШИТЕ КАКО БИ ГЛАСИО АСЕРТИВНИ ОДГОВОР ЈЕДНОГ ОД УЧЕСНИКА КОНФЛИКТА.

ПРИЛОГ 8.

ДА И НЕ ОДГОВОРИ

За старије ученике

Шта треба рећи	Шта не треба рећи
	Зашто га удараш?
	Шта ти мисиш како да се укључиш у рад без књига ?
	Како те није срамота да јој тако кажеш?
	Не уништавајте школску имовину
	Не разбацујте ствари- торбе
	Не играј се са тим
	Овде је као у свињцу
	Престани да причаш
	Стварно си невоспитан
	Не играј се са мобилним
	Како те није срамота да јој кажеш да је неспособна ?
	Престани да је вређаш
	Ти си стварно изгубљен случај
	Средња школа није обавезна

За млађе ученике

Техника 1 - Сугеришите прихватљиве начине понашања	
НЕ: "Спусти ноге са столице!"	
Техника 2 - Смањујте анксиозност и фрустрацију својих ђака тако што ћете благовремено понудити могућа решења/сугестије	
НЕ: "Просућеш воду свуда по поду ако не престанеш да сипаш!»	
Техника 3 – Директно дефинишите/ подучавајте добро понашање	
НЕ: "Одакле вам идеја да трчите по цвећу, срам вас било!"	
Техника 4 – Понудите одговарајуће могућности	
НЕ: "Шта бисте сад да радите" "Мораш да ћутиш док други не заврше своје задатке, доста више са причом",	
Техника 5 – Похвалите позитивна понашања	
НЕ: "Боже шта ће то да знаци, напослетку си раскрчио сто од свог оног ђубрета"	
Техника 6 - Дефинишите сигнале за одређене активности – учините предвидљивим дешавања у учионици	
НЕ: "Доста више те дерњаве, полудећу од вас!»	

За старије ученике

Шта треба рећи	Шта не треба рећи
Реци му шта желиш, на начин на који га нећеш повредити	Зашто га удараш?
Књиге су нам неопходне за рад	Шта ти мисиш како да се укључиш у рад без књига ?
Реци јој оно шта желиш на начин на који је нећеш повредити-увредити	Како те није срамота да јој тако кажеш?
Пази како рукујеш прибором јер се на тај начин може оштетити	Не уништавајте школску имовину
Трудите се да ствари остављете на договорено место	Не разбацујте ствари
Тим стаклом/ шипком се можете повредити	Не играј се са тим
Важно нам је да учионица у којој смо чистав дан буде чиста	Овде је као у свињцу
Кад сви говорите у исто време не могу да вас разумем	Престани да причаш
Видим да ти је стало до боље оцене , али цепање контролног / бацање столице не може да помогне-	Стварно си невоспитан
Коришћење мобилног ти омета пажњу	Не играј се са мобилним
Реци јој оно што желиш на начин на који је нећеш повредити	Како те није срамота да јој кажеш да је неспособна ?
Важно је да водимо рачуна једни о другима	Престани да је вређаш
Волим да видим да желите да савладате градиво	Ти си стварно изгубљен случај
Потребно је да свако преузме одговорност за оно што је изабрао да учи	Средња школа није обавезна

За млађе ученике

Техника 1 - Сугеришите прихватљиве начине понашања	
НЕ: "Спусти ноге са столице!"	ДА: "У учионици ђацима ноге треба да су на поду"
Техника 2 - Смањујте анксиозност и фрустрацију својих ђака тако што ћете благовремено понудити могућа решења/сугестије	
НЕ: "Просућеш воду свуда по поду ако не престанеш да сипаш!"	ДА: "Мислим да би било добро да сад узмемо већу кантицу"
Техника 3 – Директни дефинишите/ подучавајте добро понашање	
НЕ: "Одакле вам идеја да трчите по цвећу, срам вас било!"	ДА: "На излету ћемо се држати заједно и нећемо газити цвеће"
Техника 4 – Понудите одговарајуће могућности	
НЕ: "Шта бисте сад да радите" "Мораш да ћутиш док други не заврше своје задатке, доста више са причом",	ДА: "Да ли хоћете да цртате или да певате" "Да ли си видела нове бојице које смо купили?"
Техника 5 – Похвалите позитивна понашања	
НЕ: "Боже шта ће то да знаци, напослетку си раскрчио сто од свог оног ђубрета"	ДА: "Баш си лепо склонио сто, хвала ти"
Техника 6 - Дефинишите сигнале за одређене активности – учините предвидљивим дешавања у учионици	
НЕ: "Доста више те дерњаве, полудећу од вас!"	ДА: "Кад год дигнем руку, значи да је у учионици прегласно"